

Over de sociaal-economische leer van de Katholieke Kerk

Patrick Vandenhove
Leuvensesteenweg 716
3071 Erps-Kwerps

Naar aanleiding van de uitgave van de meest recente encycliek van de Paus *Caritas in Veritate* op 29 juni 2009 is het interessant om terug te kijken naar de sociale ethiek die de Katholieke Kerk reeds hanteert vanaf de openbaring van Christus. In de loop van de geschiedenis heeft die ethiek een grote invloed uitgeoefend op het denken over arbeid, sociale rechtvaardigheid, economie en politiek.

In de evangeliën kan men reeds expliciete passages lezen over sociaal-economische onderwerpen maar algemeen wordt aangenomen dat de sociale leer van de kerk duidelijk werd beschreven in verscheidene encyclieken en andere teksten van pausen sinds 15 mei 1891, de datum waarop Paus Leo XIII zijn encycliek *Rerum novarum* uitgaf, die als beginpunt van de sociale leer van de kerk wordt erkend.

De “sociale kwestie” die toen opgang maakte door de tegenstelling tussen arbeid en kapitaal, het ontstaan van nieuwe industrieën en de uitbuiting van arbeiders maar ook door de opkomst van nieuwe ideologieën zoals het socialisme, het “laissez faire” liberalisme en ook het ongebreidelde kapitalisme, noodzaakte de toenmalige Paus Leo XIII om die encycliek te publiceren.

Sinds 1891 werden nog vele sociaal-economische teksten gepubliceerd door de verschillende pausen waardoor de sociale leer stilaan gestalte kreeg. De belangrijkste encyclieken zijn: *Rerum novarum* (1891) van Leo XIII, *Quadragesimo anno* (1931) van Pius XI, *Mater et Magistra* (1961) en *Pacem in terris* (1963) van Johannes XXIII, de pastorale constitutie *Gaudium et spes* (1965) van Vaticanum II, *Populorum progressio* (1967) en *Octogesima adveniens* (1971) van Paulus VI, *Redemptor hominis* (1979) en *Laborem exercens* (1981) en *Sollicitudo rei socialis* (1987) en *Centesimus annus* (1991) van Johannes Paulus II en tenslotte de reeds vernoemde *Caritas in Veritate* (2009) van Benedictus XVI. In 2004 werd het *Compendium van de sociale leer van de Kerk* uitgegeven door de Pauselijke Raad voor rechtvaardigheid en vrede, dat een compleet overzicht geeft van de sociale leer van de Kerk.

In de eerste plaats zijn er een aantal fundamentele waarden die steeds weer terug komen. Het betreft de waarheid, de vrijheid, de rechtvaardigheid en de liefde. In de sociale leer staan deze voortdurend in relatie met

de basisprincipes.

Overlopen we eerst die belangrijke principes waarop de leer gebaseerd is om nadien in te gaan op enkele concrete onderwerpen.

1. De waardigheid van de menselijke persoon

Door dit personalistisch principe ziet de Kerk in elke mens het levende beeld van God. Christus heeft zich door zijn menswording in zekere zin met ieder mens verenigd. Heel het sociale leven moet gericht zijn op die menselijke persoon die het hart en de ziel vormt van de katholieke sociale leer. Het weefsel van de sociale relaties moet er toe bijdragen om de menselijke persoon te verheffen en zijn onaantastbare waardigheid te bevestigen. Hij is niet alleen iets, maar ook iemand. Hij is in staat zichzelf te kennen, zichzelf te bezitten en zichzelf in vrijheid te geven en in contact te treden met andere personen en hij is door genade geroepen tot een verbond met zijn Schepper om aan Hem een antwoord van geloof en liefde te geven dat niemand in zijn plaats kan geven.

Er zijn vele aspecten verbonden aan de menselijke persoon. In de geschiedenis kan men zien dat meerdere ideologieën de mens reducerden tot een bepaald aspect ervan. Enerzijds is een menselijk persoon geen absoluut individu dat volledig op zichzelf leeft en op zijn eigen karakteristieke eigenschappen steunt maar anderzijds is het ook niet louter een cel van een organisme dat hooguit een functionele rol toebedeeld krijgt ten behoeve van een systeem.

Het eerste aspect betreft de eenheid van de persoon. De mens is door God geschapen als een eenheid van lichaam en ziel. Hij is een materieel wezen verbonden met de wereld door zijn lichaam en hij is een geestelijk wezen dat openstaat voor de transcendentie en voor de ontdekking van een diepere waarheid, dankzij zijn verstand waarmee hij deel heeft aan het licht van de goddelijke geest. Hij staat open voor God en voor de andere mensen. Tevens bestaat de mens als een uniek en onherhaalbaar wezen. Hij bestaat als een "ik" dat in staat is tot zelfbegrip, zelfbeschikking en zelfbepaling.

Ook vertegenwoordigt de persoon het ultieme doel van de maatschappij. Een rechtvaardige samenleving kan slechts worden gerealiseerd in respect voor de transcendente waardigheid van de menselijke persoon. In geen geval mag daarom de mens worden gemanipuleerd voor doeleinden die vreemd zijn aan zijn eigen ontwikkeling en mag hij ook geen middel zijn om economische, sociale of politieke projecten te realiseren.

Een volgend aspect betreft de vrijheid van de menselijke persoon. De mens kan zich slechts naar het goede keren in de vrijheid die God hem geschonken heeft. Hij moet dus handelen in welbewuste en persoonlijke vrije keuze en niet door een blinde innerlijke drift of door uiterlijke dwang. De mens die als vrij wezen geschapen is, moet ook rekening houden met

de waarheid dat er morele grenzen zijn aan de vrijheid. De waarheid omtrent goed en kwaad, die aan God toebehoort, wordt herkend door het oordeel van het gevormd geweten en leidt tot het opnemen van verantwoordelijkheid door de mens. Zo bestaat er een natuurlijke morele wet, natuurwet genaamd, die een universeel karakter heeft en die alle wetten en plichten voorafgaat en verenigt. Deze wet wordt natuurlijk genoemd omdat ze eigen is aan de menselijke natuur. Deze wet is onveranderlijk en kan niet worden tenietgedaan door de menselijke zondigheid want het is een goddelijke wet. De naleving van de natuurwet is een belangrijk principe in de sociaal-economische relaties.

Een belangrijk aspect is ook dat alleen de erkenning van de gelijkwaardigheid van alle personen de gemeenschappelijke en persoonlijke groei kan mogelijk maken. Hiertoe is het noodzakelijk om in het bijzonder de geringste te helpen, om voorwaarden voor gelijke kansen tussen man en vrouw te verzekeren en om een objectieve gelijkheid tussen de verschillende sociale klassen te garanderen door de wet. De gelijkwaardigheid van man en vrouw betekent echter niet dat ze gelijk zijn. Er is een diversiteit binnen de gelijkheid. De specifieke eigenschappen van man en vrouw vullen elkaar aan. Het is door de eenheid van man en vrouw dat het menselijke wezen een volledige realiteit wordt. Hieraan heeft God niet alleen het werk van de procreatie en het familieleven toevertrouwd, maar de schepping van de geschiedenis zelf. De vrouw is een helper voor de man net zoals de man een helper is voor de vrouw.

Ook gehandicapte personen hebben een unieke waardigheid met rechten en plichten en moeten ondanks hun beperkingen worden geholpen om deel te nemen aan elke dimensie van de familie en van het sociale leven. De menselijke persoon is tenslotte ook een sociaal wezen omdat God het zo gewild heeft. Het gemeenschapsleven is een natuurlijke karakteristiek die de mens onderscheidt van de rest van de aardse schepselen. De sociale natuur van de mens wordt uitgedrukt op verschillende wijzen. Het gezin, de burgerlijke gemeenschap en de religieuze gemeenschap beantwoorden meer direct aan de diepste natuur van de mens terwijl anderen meer op willekeurige basis tot stand komen. Om de deelname van zoveel mogelijk mensen aan het sociale leven mogelijk te maken, moet de oprichting worden aangemoedigd van verenigingen en instellingen op vrijwillige basis met economische, culturele, sociale, sportieve, recreatieve, beroepsmatige en politieke doelstellingen zowel op nationaal als op internationaal vlak.

2. Het principe van het algemeen welzijn

Uit de waardigheid, de eenheid en de gelijkheid van alle mensen vloeit het principe van het algemeen welzijn voort, waar elk aspect van het sociale leven zich naar moet richten indien het zijn diepste betekenis wil bereiken. Het bestaat niet uit de eenvoudige optelsom van het particulier welzijn van elke persoon of sociaal lichaam. Als bezit van allen en van ie-

dereren is en blijft het algemeen omdat het ondeelbaar is en enkel samen kan bereikt en vergroot en bewaard worden, ook met het oog op de toekomst. Het algemeen welzijn kan in feite worden begrepen als de sociale en gemeenschappelijke dimensie van wat moreel goed is.

De eisen van het algemeen welzijn houden in de eerste plaats het engagement voor de vrede in, de organisatie van de machten van de Staat, een degelijk juridisch systeem, de bescherming van het milieu, het voorzien van de basisdiensten aan alle personen, waarvan sommige vallen onder de mensenrechten: voedsel, woning, werkgelegenheid, opvoeding en toegang tot cultuur, transport, gezondheid, vrije circulatie van informatie en bescherming van de godsdienstvrijheid. Het is dan ook de verantwoordelijkheid van iedereen, volgens zijn eigen mogelijkheden, bij te dragen aan de realisatie en aan de ontwikkeling van dit welzijn. Ook heeft iedereen het recht om te genieten van de vruchten van het algemeen welzijn zodat iedereen krijgt wat hem toekomt.

Ook de Staat draagt hierbij een belangrijke verantwoordelijkheid aangezien het algemeen welzijn zijn bestaansreden is. Om dit te garanderen heeft de regering van elk land de specifieke plicht om het particulier welzijn van groepen en individuen op een juiste manier te verzoenen. In een democratie moet men het algemeen welzijn van alle leden van de maatschappij nastreven en niet enkel van de meerderheid.

3. De universele bestemming van de goederen en privé-eigendom

De universele bestemming van de goederen van de aarde geeft aan dat God de aarde aan heel het mensengeslacht heeft gegeven om alle leden ervan te onderhouden zonder iemand uit te sluiten of te bevoorrechten. Omwille van haar vruchtbaarheid en haar vermogen om in de behoeften van de mensen te voorzien is de aarde de eerste gave van God voor het onderhoud van het menselijk leven. Het is een natuurlijk recht waaraan alle andere rechten ondergeschikt zijn. Echter, hoewel iedereen geboren wordt met het recht om gebruik te maken van de aardse goederen, is het ook waar dat dit op een billijke en geordende wijze dient te gebeuren via wetten en juridische controle.

De mens is ook geroepen om heerschappij uit te oefenen over de aarde en om er een waardige verblijfplaats van te maken. Dit doet de mens door zijn arbeid en het gebruik van zijn intelligentie en hierdoor maakt hij een deel van de aarde tot het zijne. Deze privé-eigendom geeft iedereen de toch wel noodzakelijke ruimte voor de autonomie van de persoon en het gezin en is een verlengstuk van de menselijke vrijheid. De sociale leer eist dat eigendom van goederen voor allen op billijke wijze toegankelijk zou zijn zodat iedereen in zekere mate eigenaar kan worden.

De christelijke traditie heeft echter nooit het recht op privé-eigendom als absoluut of onaantastbaar beschouwd. Het privé-bezit moet noodzakelijkerwijze gereguleerd worden. Ook de sociale functie van privé-bezit wordt erkend door de Kerk. Het mag niet alleen ten voordele van de eigen persoon en familie worden benut maar ook voor het algemeen welzijn.

Goederen moeten worden gebruikt om productief te zijn.

Rijkdom komt niet alleen voort uit natuurlijke hulpbronnen maar ook als resultaat van kennis, techniek en wetenschap. Ook dit zijn universele goederen en deze moeten beschikbaar worden gesteld van alle landen. Hiertoe moeten barrières en monopolies worden afgebroken zodat ook minder ontwikkelde landen meekunnen werken aan hun ontwikkeling en ook hier rijkdom kunnen uit putten. In ontwikkelingslanden is het echter nog steeds belangrijk om bezit van grondeigendom te bevorderen. Via het toestaan van kredieten is het belangrijk om zoveel mogelijk mensen de mogelijkheid te geven om grondeigendom te verwerven. Eigendom kan enerzijds leiden tot betere levensvoorwaarden, zekerheid voor de toekomst en grotere keuzemogelijkheden maar kan anderzijds ook leiden tot verafgoding van zijn eigen bezit waardoor men meer dan ooit slaaf wordt van zijn bezit.

Tenslotte vraagt het principe van de universele bestemming van de goederen dat men een bijzondere zorg verleent aan de armen, de gemarginaliseerden en in elk geval aan hen wiens levensomstandigheden een normale ontwikkeling in de weg staan zoals hen die honger lijden, bedelaars, daklozen, personen zonder medische verzorging en vooral diegenen die geen hoop hebben op een betere toekomst. Deze preferentiële optie voor de armen is geïnspireerd door het evangelie van de zaligsprekingen, door de armoede van Jezus en door zijn aandacht voor de armen.

4. Het Subsidiariteitsbeginsel

Men kan de menselijke waardigheid niet bevorderen zonder zorg te dragen voor het gezin, de groepen, de verenigingen, de territoriale lokale realiteiten, kortom voor het aggregaat van economische, sociale, culturele, sportieve, recreatieve, beroepsmatige en politieke uitdrukkingen die mensen spontaan in het leven roepen en die het hen mogelijk maken om effectieve sociale groei te realiseren.

Op basis van dit principe moeten alle maatschappijen van een hogere rangorde een houding aannemen van hulp (subsidium), dus van ondersteuning, bevordering en ontwikkeling, tegenover maatschappijen van een lagere rangorde. Subsidiariteit houdt dus economische, institutionele en juridische bijstand in van de familie en van verenigingen maar heeft ook gevolgen voor de Staat die zich moet onthouden van alles wat feitelijk hun initiatief, vrijheid en verantwoordelijkheid zou kunnen beperken.

Bepaalde vormen van centralisatie, bureaucratie, bijstand, onrechtmatige en buitensporige aanwezigheid van de staat en van het overheidsapparaat staan in tegenstelling met het subsidiariteitsbeginsel. Door direct in te grijpen en aan de maatschappij haar verantwoordelijkheid te ontnemen, veroorzaakt de verzorgingsstaat het verlies van menselijke krachten en de overdreven vermeerdering van overheidsapparaten, die meer beheerst worden door bureaucratische logica dan door de zorg om de gebruikers te dienen, met een enorme groei van de uitgaven. Het gebrek aan voldoende erkenning van het privé-initiatief, ook in economische aangelegenheden,

en het falen van het erkennen van zijn openbare functie, ondermijnt het subsidiariteitsbeginsel.

De staat kan echter in bepaalde gevallen wel een plaatsvervangende rol vervullen. Zo kan het soms noodzakelijk zijn dat de staat de economie stimuleert of waar onrechtvaardigheid heerst kan de staat voorwaarden scheppen voor meer gelijkheid, rechtvaardigheid en vrede. Dit mag echter niet langer duren dan absoluut noodzakelijk is.

5. Participatie

Het gevolg van de subsidiariteit is de participatie, die vooral tot uitdrukking komt in een reeks van activiteiten waarmee de burger, hetzij als individu, hetzij in associatie met anderen, hetzij direct, hetzij via vertegenwoordiging, bijdraagt tot het culturele, economische, politieke en sociale leven van de gemeenschap van burgers waartoe hij behoort. Participatie is een plicht die bewust door allen moet worden vervuld, met zin voor verantwoordelijkheid en gericht op het algemeen welzijn.

Participatie is tegelijk één van de pijlers van alle democratische instituties en één van de belangrijkste garanties voor het voortbestaan van het democratisch systeem. Een democratische regering wordt immers op de eerste plaats gedefinieerd door het toekennen van gezag en functies door het volk, die in naam van het volk, voor zijn rekening en in zijn voordeel worden uitgeoefend. Het is daarom zonder meer duidelijk dat elke democratie participatief moet zijn. Dit betekent dat alle burgers op alle niveaus moeten worden geïnformeerd op een objectieve manier, en beluisterd en betrokken worden in de uitoefening van de functies die de burgerlijke gemeenschap vervult.

6. De solidariteit

Het solidariteitsbeginsel, ook wel “vriendschap” of “sociale naastenliefde” genoemd, is een directe eis van de menselijke en christelijke broederlijkheid.

Solidariteit uit zich allereerst in de verdeling van de goederen en door het loon voor de arbeid. Ze veronderstelt ook de inzet ten behoeve van een meer rechtvaardige sociale orde, waarin spanningen beter verwerkt en conflicten door overleg gemakkelijker bijgelegd kunnen worden.

Sociaal-economische problemen kunnen slechts opgelost worden met behulp van alle vormen van solidariteit : solidariteit tussen armen, tussen rijken en armen, tussen arbeiders, tussen werkgevers en werknemers in de ondernemingen, tussen naties en volkeren. Internationale solidariteit is een eis van morele aard. De wereldvrede hangt er ten dele vanaf.

De solidariteit is naast een sociaal principe ook een waarachtige morele deugd. Zij is het vaste en volhardende besluit om zich in te zetten voor het algemeen welzijn omdat we werkelijk allen verantwoordelijk zijn voor allen. Ze situeert zich in de sfeer van de rechtvaardigheid.

Ze wordt teruggevonden in de bereidheid om, in evangelische zin, zijn

leven te verliezen voor de andere, in plaats van hem uit te buiten en de naaste te dienen in plaats van hem te onderdrukken ten eigen voordeel.

Na dit beknopt overzicht van de belangrijkste principes van de sociale leer van de Kerk wil ik twee thema's wat meer in detail bespreken omdat ze heden nog steeds actueel zijn, namelijk : een rechtvaardig loon voor gepresteerde arbeid en mensenrechten en democratie.

1. Een rechtvaardig loon voor gepresteerde arbeid

In zijn encycliek *Centesimus annus* zegt Paus Johannes Paulus II hierover het volgende: "De plicht om zijn brood te verdienen in het zweet zijns aanschijns veronderstelt tegelijk het recht op arbeid." Het aanbod van arbeid wordt in de eerste plaats verwacht van het vrij initiatief van de ondernemers. De staat mag hier behulpzaam zijn door het scheppen van de juiste voorwaarden om de werkgelegenheid te bevorderen en om daar waar er toch werkloosheid ontstaat, te voorzien in een vergoeding voor de werkzoekenden maar het initiatief ligt bij de ondernemers.

Die ondernemers zullen in eerste instantie winstmaximalisatie nastreven om het kapitaal te vergoeden. De Kerk erkent de rechtmatige functie van de winst als graadmeter van de goede loop van het bedrijf. Als een bedrijf winst maakt betekent dit dat de productiefactoren op passende wijze aangewend zijn en de overeenkomstige menselijke behoeften op de verschuldigde wijze bevredigd zijn. Toch is de winst niet de enige aanwijzing voor de toestand van het bedrijf. De Paus zegt hierover : "Het is mogelijk dat de economische rekeningen kloppen en tegelijk de mensen, die het kostbaarste vermogen van het bedrijf vormen, vernederd en in hun waardigheid gekwetst worden. " Dit is moreel ontoelaatbaar. Het doel van de onderneming is niet eenvoudig het maken van winst, maar het bestaan zelf van de onderneming als gemeenschap van mensen. De winst is een regelbaar van het leven van het bedrijf, maar niet de enige. Naast de winst moet men andere menselijke en morele factoren in aanmerking nemen die op lange termijn minstens even wezenlijk zijn voor het leven van de onderneming.

Om die winst te realiseren gebruikt de onderneming de productiefactoren arbeid en kapitaal. De waardigheid van de arbeider en dus van de arbeid is de inspanning om die goederen te verwerven die noodzakelijk zijn voor de verschillende levensbehoeften, allereerst voor de instandhouding van het leven zelf. De arbeid hoort zo tot de roeping van ieder mens. De arbeid heeft tegelijk een sociale dimensie vanwege zijn nauwe betrekking zowel met het gezin als met het algemeen welzijn.

Arbeid vraagt ook om gunstige arbeidsomstandigheden. Het loon is er één van. De Paus zegt hierover: "Het gaat om het recht op een rechtvaardig loon, dat niet overgelaten mag worden aan de vrije overeenkomst van de partijen zodat de werkgever, als hij het overeengekomen loon had uitbetaald, ten volle aan zijn verplichting zou lijken voldaan te hebben en verder niets meer verschuldigd zou lijken te zijn." De arbeider heeft

het recht op het verwerven van de middelen voor de instandhouding van het leven en dit door het arbeidsloon. Het loon moet toerijkend zijn voor het levensonderhoud van de arbeider en zijn gezin. Indien de arbeider uit noodzaak of vrees toch hardere voorwaarden aanvaardt of zelfs tegen zijn wil moet aanvaarden, omdat ze door de werkgever of ondernemer worden opgelegd, dan ondergaat hij geweld waartegen de rechtvaardigheid protesteert. Helaas ontmoet men nu nog gevallen van contracten tussen werkgevers en arbeiders waarin de meest elementaire rechtvaardigheid van de arbeid van minderjarigen of vrouwen, de werktijden, de hygiënische toestand van de werkplaatsen en een billijk loon ontbreekt. Denken we maar aan het herinvoeren van zondagswerk in de distributiesector waarbij aanvankelijk de enkele koopzondagen per jaar geleidelijk aan uitgebreid worden naar het ganse jaar. Een ander voorbeeld is het verhogen van de productiviteit door hetzelfde werk door minder mensen te laten uitvoeren via ontslagen zodat de overblijvende werknemers overuren moeten doen die weinig of niet betaald worden en die dikwijls de nodige aanwezigheid van de ouders in het gezin verhinderen. Vrouwen worden dikwijls ook onder druk gezet om niet zwanger te worden om zo blijvend beschikbaar te zijn voor het bedrijf.

Voor de meeste werknemers betekent een rechtvaardig loon dat het voldoende hoog moet zijn om in het levensonderhoud te kunnen voorzien zodat men niet in uitbuiting vervalt, maar er zijn ook werknemers, die meestal de leiding van het bedrijf vormen, die een salaris ontvangen dat dermate hoog is dat dit loon niet meer te rechtvaardigen valt. Men beweert dan dat de marktwaarde van bepaalde personen door hun kennis en relaties de soms extreem hoge salarissen en bonussen en extralegale voordelen rechtvaardigt. Dikwijls gaat het om kortetermijn contracten die een onmiddellijke woekerwinst genereren maar die op lange termijn het voortbestaan van de onderneming schaden. Enerzijds wakkert dit de hebzucht aan van de ontvangers van deze salarissen en anderzijds worden zij aangespoord om onredelijke risico's te nemen die niet alleen de onderneming maar ook de hele maatschappij schade kunnen berokkenen. Denken we maar aan de recente crisis in de financiële sector die geleid heeft tot een wereldwijde recessie.

Merken we tenslotte nog op dat de op een rechtvaardige wijze verkregen rijkdom voor de kerk geen kwaad is. Rijkdom is een goed dat van God komt en dat door zijn eigenaar moet worden gebruikt en in omloop moet worden gebracht zodat zelfs de behoeftige ervan kunnen genieten. De heilige Clemens van Alexandrië vraagt zich af: "Hoe zouden wij goed doen voor onze naaste, indien niemand van ons iets bezat?" Rijkdommen behoren toe aan bepaalde mensen opdat zij verdiensten zouden kunnen verwerven door deze met anderen te delen.

2. Mensenrechten en democratie

De Paus schrijft hierover: “De Kerk waardeert het democratische systeem voorzover het de medezeggenschap van de burgers in de politieke keuzen verzekert en aan de bestuurden de mogelijkheid waarborgt om hun bestuurders te kiezen en te controleren, evenals de mogelijkheid hen op vreedzame wijze te vervangen waar dit wenselijk blijkt.” Sommige beperkte leidinggevende groepen kunnen de macht van de staat misbruiken voor particuliere belangen of voor ideologische doeleinden. Ook bij overkoepelende structuren zoals de Europese Unie, moet er over worden gewaakt dat de macht niet uitgeoefend wordt door niet-verkozen of bureaucratische instanties op een ondoorzichtige manier die leidt naar een openlijk of slinks totalitarisme.

Een authentieke democratie is alleen mogelijk in een rechtsstaat en op basis van een juiste opvatting over de mens. Een meerderheid in een democratie mag een minderheid niet marginaliseren, onderdrukken, uitsluiten of proberen te vernietigen. Een rechtsstaat wordt omschreven als een staat die georganiseerd wordt door de drie machten, namelijk de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht. Men kan zich afvragen of er in onze tijd niet een vierde macht bestaat, namelijk de media en de pers, die de drie eerder genoemde machten overschaduwet en manipuleert omwille van ideologische redenen. Hier wordt de publieke opinie gemaakt door een selecte groep van de media en verschuift de macht van de burgers naar de politieke partijen. Het gevolg is een apathie bij de burgers en het verlies aan participatie.

In de westerse democratieën bestaat het gevaar dat diegenen die overtuigd zijn de waarheid te kennen en vast aan te hangen als ondemocratisch beschouwd worden, omdat zij niet aannemen dat de waarheid door de meerderheid bepaald wordt of veranderlijk is volgens de verschillende politieke evenwichten. Maar zelfs een meerderheid van de bevolking kan nooit beslissen dat kwaad goed wordt want dit komt aan God toe.

De Kerk sluit ook haar ogen niet voor het gevaar van het fanatisme of het fundamentalisme van hen die in naam van een ideologie welke pretendeert wetenschappelijk of godsdienstig te zijn, menen hun opvatting over de waarheid en het goede te mogen opleggen aan de andere mensen. De christelijke waarheid kan enkel in vrijheid en met een redelijke dialoog worden aangereikt.

Tenslotte wordt ook op het belang gewezen van de mensenrechten. De Paus schrijft hierover: “Als men de transcendente waarheid niet erkent, dan overwint de kracht van de macht en probeert ieder de middelen waarover hij beschikt volledig te gebruiken om zijn eigen belang of zijn eigen mening op te leggen zonder rekening te houden met de rechten van de anderen.” Het magisterium van de Kerk heeft niet nagelaten om de positieve waarde te onderstrepen van de *Universele verklaring van de rechten van de mens*, aangenomen door de Verenigde Naties op 10 december 1948 en door Paus Johannes Paulus II omschreven als “een ware mijlpaal op de weg van de morele vooruitgang van de mensheid”.

De Paus geeft ook aan welke de voornaamste rechten zijn die uitdrukkelijk moeten worden erkend:

1. Het recht op leven, waarvan een wezenlijk deel het recht is om, na verwekt te zijn, te groeien in de schoot van de moeder
2. Het recht om te leven in een gezin dat één is, en in een moreel milieu dat gunstig is voor de ontwikkeling van de eigen persoonlijkheid
3. Het recht om het eigen verstand en de eigen wil te doen rijpen in het zoeken en het kennen van de waarheid
4. Het recht om deel te nemen aan de arbeid om de aardse goederen ten nutte te maken en om uit die arbeid het levensonderhoud van zichzelf en van zijn dierbaren te winnen
5. Het recht om vrij een gezin te stichten en om kinderen te ontvangen en op te voeden door de seksualiteit op verantwoorde wijze te beleven
6. Het recht op godsdienstvrijheid om in de waarheid van het eigen geloof te leven en in overeenstemming met de transcendente waardigheid van de eigen persoon.

Het recht onder punt 1 mag nog worden aangevuld met het recht op leven op het einde van het leven. De mens mag niet bepalen wanneer het leven mensonwaardig wordt en wanneer het moet worden beëindigd.

Ook het recht op godsdienstvrijheid moet verduidelijkt worden. De mens moet vrij zijn om een bepaalde godsdienst aan te nemen maar moet ook vrij zijn om een godsdienst te verlaten. In dat opzicht zijn er veel godsdiensten en naties die deze godsdienstvrijheid niet respecteren. Ook moet men onderscheid maken tussen het geloof in de waarheid van het eigen geloof en de maatschappelijke ideologie die dikwijls gepaard gaat met sommige godsdiensten. Dit laatste moet via de democratische weg verwezenlijkt worden en kan zich niet beroepen op het recht op godsdienstvrijheid.

Besluit

De sociale leer van de Katholieke Kerk is onvoldoende bekend bij het grote publiek. De encyclieken worden in België en Nederland wel uitgegeven in de eigen taal maar ze zijn dikwijls toch ontoegankelijk voor de modale mens door het ingewikkeld taalgebruik. Ook in deze maatschappij waar de katholieke leer bijna niet meer aan bod komt in het openbaar is het goed dat de sociale leer die een schat aan ethiek bevat, nog eens in het daglicht wordt gesteld. De media besteden immers vooral aandacht aan de Katholieke Kerk als het gaat over de seksuele en huwelijksmoraal, over abortus en euthanasie en deze worden dan meestal in een slecht daglicht gesteld.

Het beknopt overzicht en de onderwerpen die in dit artikel worden aangehaald behelzen zeker niet de volledige sociale leer van de Kerk. Deze is zeer uitgebreid en gaat dikwijls ook in op de actuele omstandigheden die zich de laatste 100 jaar hebben voorgedaan.